

Çağdaş Türkiye Türkçesi ve Eski Anadolu Türkçesinde - (y)AcAK ve -(y)AsI*

-(y)AcAK and -(y)AsI in Contemporary Turkish and Old Anatolian Turkish

Esra Kıra

Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart
Üniversitesi
Eğitim Fakültesi Japon Dili Eğitimi ABD,
Çanakkale/Türkiye

e-posta esrakira@gmail.com

orcid 0000-0002-7133-9939

doi 10.54316/dilarastirmalari.1382705

Yuu Kuribayashi

Prof. Dr. Okayama Üniversitesi
İnsan ve Toplum Bilimleri Enstitüsü,
Okayama/Japonya

e-posta kuri@okayama-u.ac.jp

orcid 0009-0006-1209-3154

doi 10.54316/dilarastirmalari.1382705

Atıf

Citation

Kıra, Esra; Kuribayashi, Yuu
(2024). Çağdaş Türkiye
Türkçesi ve Eski Anadolu
Türkçesinde -(y)AcAK ve -
(y)AsI. *Dil Araştırmaları*, 34:
21-42.

Başvuru

Submitted

04.12.2023

Revizyon

Revised

07.04.2024

Kabul

Accepted

13.05.2024

Çevrimiçi Yayın

Published Online

31.05.2024

Öz

-(y)AcAK ve -(y)AsI eklerinin Çağdaş Türkiye Türkçesinde gelecek zaman gösteren sıfat-fiil ekleri olduğu konusunda ortak bir görüş vardır. Ancak bu iki ekin hem günümüzdeki hem de Eski Anadolu Türkçesindeki kullanımları incelendiğinde, günümüze kadar aynı işlevlerle süregelmediği, zaman içerisinde işlevsel ve anlamsal bir değişime uğradığı gözlemlenebilir. Özellikle günümüzde kullanılan -(y)AsI ekinin, gelecek zaman göstermediği düşünülmekte olup buna rağmen alanyazında neden gelecek zaman sıfat-fiil ekleri kategorisinde ele alındığı merak edilen ve araştırılması gereken bir noktadır. Bu çalışmada, bu eklerin her iki dönemdeki kullanımları edebî eserlerden faydalanılarak tarama yoluyla incelenmiş ve zaman içerisinde işlevsel ve anlamsal değişime uğradıkları ortaya konmuştur. Bu incelemenin, günümüze kadar gelen gelecek zaman sıfat-fiil ekleri sınıflandırmasının yeniden gözden geçirilmesi için aydınlatıcı olması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sıfat-fiil eki, zaman, kiplik, değişim

ABSTRACT

There is a common opinion that -(y)AcAK and -(y)AsI are participles indicating future tense in Contemporary Turkish. However, when the usage of these two suffixes both today and in

* Bu makale, Prof. Dr. Yuu Kuribayashi danışmanlığında Esra Kıra tarafından hazırlanan “Gendai Torukogo to KoToruko-Torukogo ni okeru [-EcEK] to [-Esİ] no Imi Kinou ni tsuite (Modern Türkçe ve Eski Türkiye Türkçesindeki -EcEK ve -Esİ Eklerinin Anlamsal Fonksiyonu Üzerine)” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş ve makalede intihal bulunmadığı teyit edilmiştir.

This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to be free of plagiarism.

Old Anatolian Turkish is examined, it can be observed that they have not continued with the same functions until today and have undergone a functional and semantic change over time. It is thought that the -(y)AsI suffix, especially used today, does not indicate the future tense, but why it is considered as a future participle in the literature is a point of curiosity and needs to be investigated. In this study, the usage of these suffixes in both periods were examined by scanning literary works and it was revealed that they underwent functional and semantic changes over time. It is expected that this review will be enlightening for the review of the future participle classification that has survived until today.

Keywords: Participle, tense, modality, change

EXTENDED ABSTRACT

Introduction: In Contemporary Turkish and Old Anatolian Turkish, the suffixes -(y)AcAK and -(y)AsI appear syntactically both as a sentence-end predicate suffix and as a participle in front of the noun. Semantically, there is a common opinion in the literature that both suffixes in Contemporary Turkish are participles that indicate the future tense.

Aim of the Study: The aim of this study is to examine the usage of these suffixes in both periods and to reveal whether they undergo functional and semantic changes over time.

Research Problem: When the usage of these two suffixes both today and in Old Anatolian Turkish is examined, it can be observed that they have not continued with the same functions until today and have undergone a functional and semantic change over time. As a matter of fact, while the -(y)AcAK suffix can be used as a future participle since it is a future tense suffix in Contemporary Turkish, it can be said that the -(y)AsI suffix cannot always be used instead of -(y)AcAK, in cases where it can be used instead, it does not have the meaning of future tense. Although the fact that the -(y)AsI suffix cannot be used with a future tense adverb shows that it does not have the same future tense meaning as -(y)AcAK, it is a matter of curiosity why both suffixes are considered in the same category among participles classified according to their temporal meanings in the literature.

Methodology: First, literary works from both periods regarding the use of both suffixes were analyzed and examples were extracted. 12 works that are famous for their usage in Contemporary Turkish were used. For the usages in Old Anatolian Turkish, the poems of the famous poet Yunus Emre, who lived in the late 13th and early 14th centuries, were used, among the works of the 13th and 15th centuries, where both -(y)AcAK and -(y)AsI are used. Since the problem in this study is related to the grammaticalization of the tense meaning of the -(y)AsI suffix, the Contemporary Turkish equivalents of the Old Anatolian Turkish usage were quoted from Dilaver (2009) in order to ensure the objectivity of the author. The collected data was organized according to their use, and the frequency of occurrence of each function was also indicated in order to reveal the amount of change regarding the use of the two suffixes concretely.

Findings and Results: All -(y)AcAK usages seen in Old Anatolian Turkish can be equivalent to -(y)AcAK in Contemporary Turkish. The test using the future tense adverb has proved that it carries the meaning of future tense in both periods and has not undergone any semantic change. Moreover, while the non-idiomatic participle usage in the idiomatic and non-idiomatic adjectival function of -(y)AsI found in both periods could be transferred to Contemporary Turkish with -(y)AcAK, the idiomatic participle usage could remain the same as -(y)AsI. From this result, it is understood that the adjectival function of -(y)AsI, which carries a future meaning, is limited to old usage only and has lost this function today. However, in Old Anatolian Turkish, -(y)AsI was used both in the future tense and in the sense of curse. It is understood that today's meaning of curse comes from Old Anatolian Turkish.

Finally, it can be seen that -(y)AsI, which functions only as a participle in Contemporary Turkish, carries the meaning of "wish/desire" as well as curse. In this respect, it has been revealed that there has been a semantic change from temporality to modality.

It is an undisputed fact that the meaning of desire/desire shown by the -AsI suffix is related to the future. That's why, it may be said, it is considered as a future participle in Contemporary Turkish. However, this temporal overlap seen in the suffix -AsI, being considered equivalent to -AcAK, which preserves the meaning of future tense and can be used with tense suffixes, and considering -AsI under the same title as -AcAK is thought-provoking, according to the results obtained from this study. Although there is no semantic change for -(y)AcAK, there is a need to reclassify participle categories in the literature, considering that -(y)AsI has undergone semantic change. The fact that the literature today still include the -(y)AsI suffix as a future participle indicates that the knowledge of Old Anatolian Turkish is being followed and revision is needed.

0. Giriş

Eklemeli bir dil olması sebebiyle eklerin söz öbekleri ve cümleler oluşturmada büyük rol oynadığı Türkçede, tek bir ekin birden fazla söz dizimsel ve anlamsal fonksiyonu olması da doğaldır. Bu fonksiyonlar zaman içerisinde daralabildiği veya yok olabildiği gibi, gramerleşme¹ yoluyla dil bilgisel bir fonksiyon kazanarak veya var olan dil bilgisel rolü artarak genişleyebilir ya da aksine bu özelliğini kaybedip sadece leksikal özellik taşıyarak değişime uğrayabilir.

Çağdaş Türkiye Türkçesi (buradan itibaren "Çağdaş Türkçe" denecektir) ve Eski Anadolu Türkçesinde² -(y)AcAK ve -(y)AsI ekleri söz dizimsel açıdan hem cümle sonu yüklem eki olarak hem de ismin önünde bir sıfat-fiil eki olarak karşımıza çıkmaktadır. Anlamsal açıdan ise alanyazında Çağdaş Türkçede her iki ekin de gelecek zaman bildiren sıfat-fiil eki olduğu noktasında ortak bir görüş vardır (Lewis 1967:161, Salman 2003:192, Bayraktar 2004, Benzer 2008:44, Karaağaç 2012, Ergin 2013:458, Korkmaz 2014:837). Ancak, bu iki ekin Çağdaş Türkçe ile Eski Anadolu Türkçesindeki kullanımlarına bakıldığında günümüze kadar aynı işlevlerle süregelmediği, zaman içerisinde anlamsal bir değişime uğradığı gözlemlenebilir. Nitekim, -(y)AcAK eki Çağdaş Türkçede gelecek zaman eki olması sebebiyle ismin önünde de gelecek zaman sıfat-fiil eki olarak kullanılabilirken (Göksel ve Kerlake 2005), -(y)AsI ekinin -(y)AcAK yerine getirilemediği, getirildiği durumlarda ise gelecek zaman anlamı taşımadığı söylenebilir. -(y)AcAK ekinin ismin önünde de gelecek zaman gösterdiği "yarın" zaman zarfının eklenmesiyle net şekilde anlaşılabilir.

- (1) a) Gideceğim yer
b) Yarın gideceğim yer

¹ Gramerleşme (*Grammaticalization*) terimi ilk kez Fransız dilbilimci Meillet (1912) tarafından ortaya atılmış olup bu konuda önemli araştırmaları bulunan Hopper ve Traugott (2003)'e göre sözcüksel (*leksikal*) öğelerin zaman içerisinde daha dil bilgisel fonksiyon kazandığı dilbilimsel bir olgudur.

² Bu çalışmada ele alınan Eski Anadolu Türkçesi 13-15. yy. arasında kullanılan Türkçeyi göstermektedir.

Ancak (1a)'daki cümlede -(y)AcAK yerine -(y)AsI ekini getirdiğimizde doğal bir cümle olabiliyorken, (1b)'deki cümle -(y)AsI ile uygun olmamaktadır.

- (2) a) GidileŖi yer
b) *Yarın gidileŖi yer

-(y)AsI ekinin gelecek bildiren zaman zarfıyla kullanılamaması -(y)AcAK gibi gelecek zaman anlamı taşımadığını gösterse de alanyazında zamansal anlamlarına göre sınıflandırılan sıfat-fiil eklerinin içerisinde neden her iki ekin de aynı kategoride ele alındığı merak konusudur. Bu noktadan yola çıkarak, bu çalışmanın amacı aŖağıdaki gibi sıralanabilir.

1. Ŗimdiye kadar yapılan çalışmalara bakarak, -(y)AcAK ve -(y)AsI eklerinin her iki dönemdeki (Çağdaş Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesi) kullanım durumlarını aktardıktan sonra, Eski Anadolu Türkçesi dönemi eserlerinden birini kullanarak somut örnekler üzerinden her iki ekin kullanımlarını incelemek, dönemlerdeki kullanımlarda herhangi bir değişimin olup olmadığını ortaya koymak. Değişimin görülmesi durumunda ise, bunun nasıl bir değişim olduğunu açıklamak.

2. Bir değişim görülmişse, her iki ekin zamansal bağlantısına yönelik anlamsal değişimini göstermek amacıyla zaman zarflarını kullanarak bir dil testi uygulamak ve buna göre alanyazında belirtilen gelecek zaman anlamını her iki ekin de taşıyıp taşımadığını, bununla birlikte zaman anlamı dışında başka ne gibi anlamlar içerdini ortaya koymak.

3. Yukarıdaki amaçlarda elde edilen veriler doğrultusunda, Ŗimdiye kadar yapılan -(y)AsI ekiyle ilgili değerlendirmeleri yeniden tartışmak ve bu ekin alanyazındaki anlamsal konumunu yeniden belirlemek.

Yukarıda belirtilen 1. amaca yönelik olarak, Ŗimdiye kadar yapılan çalışmalarda verilen örnekler incelenecektir. Fakat, bu çalışmalarda yeterli sayıda örnek verilmediği için derinlemesine bir analiz yapmanın zor olacağı öngörülmektedir. Ayrıca, -(y)AcAK ve -(y)AsI ekleri detaylı şekilde sınıflandırılmadığından yine derin bir inceleme yapılamayacaktır.

Bu sebeple, önce her iki ekin kullanımına ilişkin her iki dönemden edebî eserler analiz edilecek ve örnek cümleler çıkarılacaktır. Çağdaş Türkçedeki kullanımlar için ünlü olan 12 eser kullanılacaktır. Eski Anadolu Türkçesindeki kullanımlar için ise, hem -(y)AcAK hem de -(y)AsI'nın kullanıldığı 13-15. yüzyıl eserleri içinde, 13. yüzyıl sonlarında ve 14. yüzyıl başlarında yaşayan ünlü Ŗair Yunus Emre'nin Ŗiirlerinden yararlanılacaktır. Bu çalışmada problem -(y)AsI ekinin zaman anlamının gramerleşmesi ile ilgili olduğundan, yazarın objektifliğinin gözetilmesi için Eski Anadolu Türkçesindeki kullanımın Çağdaş Türkçedeki karşılığı Dilaver (2009)'dan alıntılanacaktır. Toplanan veriler kullanımlarına göre düzenlenecek ve ayrıca iki ekin kullanımına ilişkin değişim miktarının somut şekilde ortaya koyulabilmesi için her bir fonksiyonun görülme sıklığı belirtilecektir.

1. Geçmiş Araştırmalar

1.1. Çağdaş Türkçede -(y)AcAK ve -(y)AsI

Çağdaş Türkçede -(y)AcAK gelecek zaman eki olup, hem cümle sonu yüklem eki olarak hem de ismin önünde niteleme (sıfat-fiil) eki olarak kullanılmaktadır. Buna karşın -(y)AsI, yalnızca sıfat-fiil eki olarak karşımıza çıkmaktadır³. Geçmiş araştırmalar sıfat-fiil eklerini bu eklerin gösterdiği zaman anlamlarına göre sınıflandırmış ve çoğu araştırma bu iki eki gelecek zaman sıfat-fiil eki kategorisinde toplamıştır (Lewis 1967, Salman 2003, Bayraktar 2004, Benzer 2008, Karaağaç 2012, Ergin 2013, Korkmaz 2014). Bu eklerin kullanımına göre taşıdığı fonksiyonlar aşağıdaki gibi özetlenebilir.

1.1.1. Zaman Anlamıyla Kullanımı

-(y)AcAK ekinin en temel fonksiyonu gelecek zaman eki olmasıdır.

(3) Yedi buçukta Ankara'ya varacağız.

Yalnızca cümle sonu yüklem ekinde değil, ismin önünde sıfat-fiil eki olarak kullanıldığında da gelecek zaman anlamı taşır (Göksel ve Kerslake 2005). Korkmaz (2014)'e göre sıfat-fiil eki olan -(y)AcAK'ı alan sıfat-fiil hem sıfat hem isim olarak kullanılır.

Sıfat fonksiyonu

(4) Yarın okuyacağım makale (Göksel ve Kerslake 2005:391)

İsim fonksiyonu

(5) Bugün sınava girecekler, üst kattaki dersanede toplansın. (Korkmaz 2014:832)

-(y)AcAK ekine karşılık -(y)AsI eki, Korkmaz (2014)'e göre Eski Anadolu Türkçesinde birçok kullanıma sahip bir sıfat-fiil eki olup, cümle sonu yüklem eki olarak da gelecek zamanı gösteren bir ek olarak kullanılırdı, fakat Çağdaş Türkçede yalnızca bu ekin oluşturduğu sıfat-fiilin sıfat ve isim olarak kullanımına rastlamaktayız.

Sıfat fonksiyonu

(6) Eli kırılısı kadın

İsim fonksiyonu

(7) Boyu devrilesi buradaki işlere burnunu sokmasın! (Korkmaz 2014:838)

Korkmaz (2014)'e göre, sıfat-fiil eki olan -(y)AsI'nın biçimsel olarak gelecek zaman gösterme eğilimi olmasıyla birlikte, temelde bir fiile beddua veya arzu anlamı ekleyerek onu geçici bir sıfat yapar (s.837). Buradaki "biçimsel olarak gelecek zaman gösterme eğiliminin olması" demek, -(y)AsI'nın Eski Anadolu

³ Yalnızca dil bilgisel fonksiyonları ele alınmış olup, "Gidemedi körolası!" gibi leksikal kullanımlar hariç tutulmuştur.

Türkçesinde gelecek zaman sıfat-fiil eki olarak rol oynadığını gösterdiği düşünülebilir. Fakat, Türk dili çalışma alanı için önemli bir kaynak olan Korkmaz (2014)'te böyle bir ifadenin yer alması ve -(y)AsI'nın gelecek zaman gösteren sıfat-fiiller başlığı altında ele alınması, bu ekin Eski Anadolu Türkçesindeki gelecek zaman sıfat-fiil eki fonksiyonunun halen günümüz Türkçesinde de kabul gördüğü gerçeğini yansıtmakta ve bu noktada soru işareti yaratmaktadır. Aynı şekilde, Salman (2003), Bayraktar (2004) ve Benzer (2008) de -(y)AsI ekini gelecek zaman sıfat-fiil ekleri başlığı altında ele almaktadır. Buna karşın, Karaağaç (2012) ve Ergin (2013) zaman anlamlarına göre sıfat-fiilleri ayırmadan yalnızca sıfat-fiiller başlığı altında -(y)AsI'dan bahsetmektedir, fakat yine de bu çalışmalar da -(y)AsI'nın gelecek zaman gösterdiğini açıkça belirtmektedir.

Yukarıdaki örnek (6) ve (7)'de de açık şekilde görüldüğü üzere, -(y)AsI eki beddua/arzu anlamlarını taşımakta olup, bu fonksiyonuyla zamandan ziyade kip anlamı taşıdığı söylenebilir.

1.1.2. Kip Anlamıyla Kullanımı

Eklendiği fiile verdiği temel anlamı gelecek zaman olan -(y)AcAK eki zaman eki olmasının yanı sıra, fiile bazı kip anlamları da verdiği bilinmektedir. Göksel ve Kerlake (2005)'e göre -(y)AcAK eki kip anlamı olarak “emir” ve “tahmin” anlamları göstermektedir, fakat “tahmin” anlamı verdiği durumda sadece “ol-” fiili ile kullanılır.

Emir

(8) Herkes saat ikide burada olacak, anlaşıldı mı? (Göksel ve Kerlake 2005:467)

Tahmin

(9) Kapı çaldı, Hasan olacak. (Göksel ve Kerlake 2005:466)

Benzer şekilde, Korkmaz (2014) de -(y)AcAK ekinin zaman dışında “gereklilik”, “tahmin ya da olasılık” veya duruma göre “şaşkınlık”, “eleştiri”, “kızgınlık”, “mutluluk”, “kibir” gibi birçok kip anlamı olduğunu belirtmektedir. Fakat, bahsettiği “gereklilik” anlamı Göksel ve Kerlake (2005)'in belirttiği “emir” ile tam olarak ayrılamamaktadır.

(10) ...Bana derhal göndereceğin bir mektubunda, iyi bir kız olup olmadığını söyleyeceksin. (Korkmaz 2014:561)

“Tahmin ya da olasılık” anlamı için de Korkmaz (2014) Göksel ve Kerlake (2005)'in belirttiği “tahmin” anlamı ile aynı anlamı ifade etmekte olup, bu anlamın sadece “olacak” şeklinde ekin ol- fiiline eklenmesiyle ortaya çıktığını belirtmektedir. Bu anlamlar dışında bahsettiği anlamları aşağıdaki gibi örneklendirmektedir.

Kızgınlık

(11) ...Başlatacaksın padişahından...

Şaşkınlık

(12) Aman allahım çocuk! Recep bir de çocuk var yanlarında, şimdi ne yapacağımız?

Kibir

(13) Bu kadar çalışmaya karşılık elbette çok kazanacağımız, hem de çok kazanacağımız.

Benzer (2008-2012) ise, -(y)AcAK ekinin “bildirme”, “niyet”, “gereklilik”, “tahmin”, “söz verme”, “arzu” ve “emir” olarak 7 anlam gösterebildiğini ifade etmektedir.

Bildirme

(14) ...ilk petrol bugün Türkiye, Azerbaycan, Gürcistan ve Kazakistan cumhurbaşkanlarının katılacağı törenle verilecek.

Niyet

(15) Bu röportajdan elde ettiğimiz bilgileri kısaca sizlere aktaracağımız

Gereklilik

(16) Gelişmiş devletlerin yanında yer alacağımız.

Tahmin

(17) Bugün iki balık tutacak.

Söz verme

(18) Bu dönem derslerime iyi çalışacağım.

Arzu

(19) Şimdi ben sizlere dersin sonunda öğretmenimize vermek üzere hazırladığım yatırım ve pazarlama projesini sunacağım.

Emir

(20) (Baba oğluna) Çalışacakınsın!

Diğer yandan, -(y)AsI eki -(y)AcAK'tan daha fazla farklı biçimlere sahip olsa da taşıdığı kip anlamı -(y)AcAK kadar fazla değildir. Yukarıda verilen örnek (6) ve (7)'deki -(y)AsI ekinin “beddua” anlamı kip anlamlarından biri olarak verilmektedir. Buradaki beddua, konuşurun arzusunu ifade ettiği için “arzu” anlamı taşıdığı da söylenebilir.

Ayrıca, -(y)AsI aşağıdaki gibi kalıp ifadelerde de görülmektedir.

(21) Koalisyonun devam edeceğini ve olası bir seçimde RP, DYP dayanışmasının en yakın olasılık olduğunu ileri süren yazar... (Korkmaz 2014:838)

Örnek (21)'deki kullanım *ol-* fiili ile kalıp olarak kullanılmakta ve “olasılık” anlamı taşımaktadır.

Bunun dışında, -(y)AsI eki aşağıdaki gibi “öneri” veya beddua dışında “istek/arzu” anlamları da taşıyabilir.

(22) ... o anda sana dünyanın en erişilmez, en yaşanılası yeri gibi geliyor; ... (Korkmaz 2014:838)

-(y)AcAK ekinden farklı olarak, -(y)AsI yardımcı fiillerle birleşik bir yapıda çokça kullanılmaktadır. Bunlar çoğunlukla kal-, gel-, var-, ol- gibi fiiller olmakta ve “istek/arzu” anlamı taşımaktadır.

(23) Durasım kalmadı. (Korkmaz 2014:839)

(24) Oralara gidesim gelirdi. (Korkmaz 2014:839)

(25) Bu yıl memlekete gidesin var mı? (Korkmaz 2014:839)

(26) Dünya her gün bir önceki günden daha yaşanılası, insanlar her gün bir önceki günden daha sevilesi oldular. (Korkmaz 2014:840)

1.2. Eski Anadolu Türkçesinde -(y)AcAK ve -(y)AsI

Eski Anadolu Türkçesi, 13-15. yüzyıl arasında kullanılan Türkçenin tarihî dönemlerinden birini göstermektedir. Eski Anadolu Türkçesinde gelecek zaman sıfat-fiil eki olarak -(y)AcAK ve -(y)AsI kullanılmaktaydı (Timurtaş 2011:445). Geçmiş araştırmalar çoğunlukla bu dönemdeki söz konusu eklerin işlevsel özelliklerine odaklanmakta olup, bu özelliklere dair bilgiler geçmiş araştırmalara dayanarak aşağıdaki gibi toplanabilir.

1.2.1. Eski Anadolu Türkçesinde -(y)AcAK

Çağdaş Türkçede gelecek zaman eki ve gelecek zaman sıfat-fiil eki olarak karşımıza çıkan -(y)AcAK tarihsel olarak -(y)AsI ekinden daha yeni bir ektir⁴.

Korkmaz (2014:559)’e göre, -(y)AcAK Eski Anadolu Türkçesinin sonlarında (15. yüzyıl ikinci yarısında) görülmüş olup, en başta sıfat-fiil eki olarak kullanılmış olsa da daha sonra cümle sonu yüklemde gelecek zaman eki olarak kullanılmaya başlanmıştır. Buna ek olarak, Ergin (2013) Eski Anadolu Türkçesi dönemi sonlarında sıfat-fiil olarak kullanılan -(y)AcAK ekinin Osmanlı Türkçesi (16. yüzyıl) döneminde hem sıfat-fiil hem de gelecek zaman eki olarak kullanıldığını ve Osmanlı Türkçesi ile Çağdaş Türkçenin yegâne gelecek zaman eki olduğunu ifade etmektedir. Eski Anadolu Türkçesinin gelecek zaman eki -IsAr 16. yüzyılda da görülmüş olup -(y)AcAK ekinin tek başına gelecek zaman eki olarak kullanılması 17. yüzyılı bulmuştur (Ercilasun 2004:463).

Timurtaş (2011-2012a)’ya göre, -(y)AcAK’ın gelecek zaman sıfat-fiil eki olan örneklerine oldukça nadir şekilde rastlanmaktadır. Bunun yanında, cümle sonu yüklem eki olarak görülmemektedir. Verilen örneklerde isim kullanımları da bulunmaktadır, ancak bu kullanımlarla ilgili herhangi bir açıklama yoktur.

⁴ Eski Anadolu Türkçesinde -(y)AsI ekinin ilk defa 11. yüzyılda görüldüğü bilinmektedir. 1.2.2. bölümde detaylı olarak anlatılacaktır.

Sıfat fonksiyonu

(27) varacak yirün ‘ulaşacağın yerin’ (Timurtaş 2011:433; 13. yy)

İsim fonksiyonu

(28) ireceğin bilüp... ‘varacağımı bilip...’ (Timurtaş 2011-2012a; 15. yy)

(29) sığınacagum sen ol. (Timurtaş 2011:433; 14. yy)

Bunun yanı sıra, Korkmaz (2013) -(y)AcAK’ın Eski Anadolu Türkçesinde cümle sonu yüklem eki olarak da görüldüğünü söylemektedir, fakat bu kullanım -dUr eki ile kullanmayla sınırlıdır.

Cümle sonu yüklem eki fonksiyonu

(30) Bilmezüz ki her bir kişi ne idecekdür.

Aynı şekilde, Gülsevin (2011) de cümle sonu yüklem eki kullanımına dikkat çekmektedir, ancak Korkmaz (2013)’ün belirttiği gibi sadece -Dir ekiyle sınırlı değil, kişi ekleriyle kullanımına da rastlanmaktadır.

1. teklik kişi eki -(y)AcaGIn

(31) ...anları ramazân ayıla ağırlayacağın,... (15. yy)

2. teklik kişi eki -(y)AcaKsIn

(32) ...âhiretde beni anuñıla ‘azâb ideceksin. (15. yy)

2. çokluk kişi eki -(y)AcaKsIn

(33) Kıyamet günü andan sorılacaksız. (15. yy)

1.2.2. Eski Anadolu Türkçesinde -(y)AsI

Eski Anadolu Türkçesinde gelecek zaman sıfat-fiil işlevi olan -(y)AsI 11. yüzyıldan beri bilinen bir ektir (Korkmaz 2005:145). Bu yüzyılda sıklıkla kullanılan bu ek, 16. yüzyılın başlarına gelindiğinde artık kullanımını sınırlandırılmıştı (Ergin 2013).

Korkmaz (2005)’ye göre -(y)AsI eki, gelecek zaman anlamı gösteren “-(y)A” eki ve gereklilik, arzu ve gelecek zaman anlamları gösteren “-sI” eklerinden oluşmuştur. -sI ekinin, 11. yüzyıla kadar sıklıkla kullanılan bir sıfat-fiil eki olan -sIG ekinden geldiği düşünülmektedir (Korkmaz 2005).

Gelecek zaman sıfat-fiil işlevi dışında aşağıdaki gibi birçok işlevinden de bahsedilmektedir.

Sıfat fonksiyonu

(34) kapumuz yok sığınması (Timurtaş 2012a:137; Korkmaz 2013:102)

(35) bu ivi harâb ol-ası ere varaldan berü dahı kırn-um toymadı. (Ergin 1997:76)

İsim fonksiyonu

(36) n'idesin bilmedi. (Timurtaş 2011:433)

(37) 'aqlum ussum gitdi benden göresüm geldi seni. (Gölsevin 2011:124)

(38) yiyesi bişürdi. (Korkmaz 2013:102)

Cümle sonu yüklem eki

(39) sabr atıyla şükr iline geldük de lâbüd gidesi. (Timurtaş 2011:433)

Eski Anadolu Türkçesinde -(y)AsI eki sıfat, isim ve cümle sonu yüklem eki görevinde kullanılmaktaydı, ancak cümle sonu yüklem eki olarak çok az örneğe rastlanmaktadır (Timurtaş 2011; Ergin 2013). Bu işlevinin de yine 16. yüzyıldan itibaren tamamen bittiği ve sadece ismin önünde niteleyici şekilde kullanılmaya devam ettiği ifade edilmektedir (Ergin 2013).

2. Edebî Eserlerde -(y)AcAK ve -(y)AsI Kullanımı**2.1. Yöntem**

Çağdaş Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesi dönemlerinde -(y)AcAK ve -(y)AsI eklerinin kullanım durumları, uğradıkları işlevsel ve anlamsal değişimler veya sınırlamaları ortaya çıkarmak için her iki dönem eserlerinde bulunan cümleler toplanıp nitel olarak analiz edilmiştir. Aşağıda öncelikle Çağdaş Türkçedeki kullanımlara değinilecek olup, daha sonra Eski Anadolu Türkçesindeki kullanımlara değinilecektir. Son olarak, her iki dönem kullanımları karşılaştırılacak ve tartişılacaktır.

2.2. Bulgular**2.2.1. Çağdaş Türkçedeki Kullanımlara Yönelik Veri Analizi**

Çağdaş Türkçede gelecek zaman eki olan -(y)AcAK gelecek zaman gösteren tek ek olması sebebiyle oldukça fazla kullanılmaktadır ve tek bir eserin analizinde bile yeterli veri toplanabilmiştir. Fakat -(y)AsI eki -(y)AcAK eki kadar fazla kullanılmadığından aşağıdaki 12 eserin tümünden veri alınmıştır.

Tablo 1. Çağdaş Türkçedeki -(y)AcAK ve -(y)AsI Eklerinin Kullanımına İlişkin Taranan Eserler

No	Eser Adı	Eser Adının Kısaltması	Taranan Ekler
1	Huzur	H	-(y)AcAK, -(y)AsI
2	İnce Memed	İM	-(y)AsI
3	Cemile	C	-(y)AsI
4	Kiralık Konak	KK	-(y)AsI
5	Yaban	Y	-(y)AsI
6	Kan Davası	KD	-(y)AsI
7	Kızılıcık Dalları	KDL	-(y)AsI
8	Yaprak Dökümü	YD	-(y)AsI
9	Leyla ile Mecnun	LM	-(y)AsI
10	Olağan İşler	Oİ	-(y)AsI
11	Son Sığınak	SS	-(y)AsI
12	Tanrı Misafiri	TM	-(y)AsI

-(y)AcAK ekinin kullanımına ilişkin taranan Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Huzur* adlı romanında geçen işlevler aşağıdaki gibi verilebilir. Örnek cümlelerin hangi esere ait olduğuna dair bilgi, Tablo 1'de verilen eser adının kısaltması ile cümlelerin sonunda parantez içerisinde verilmiştir.

Cümle sonu yüklem eki

(40) ...yakında Avrupa, hatta dünya, İspanya'ya benziyecek. (H, s.70)

Sıfat fonksiyonu

(41) Bu affedilmiyecek bir şeydi. (H, s.62)

İsim fonksiyonu

A. Basit yapı

(42) Sonra üç gün için geleceklerini vadetti. (H, s.153)

B. -(y)AcAK ol- birleşik yapı

(43) ...gidecek olmanız bile geç gidersiniz. (H, s.114)

C. -(y)AcAĞI tut- birleşik yapı

(44) İşin garibi, eski karısının da tam bu sırada gebe kalacağı tutmuştu. (H, s.60)

D. -(y)AcAĞI yok- birleşik yapı

(45) Bunlar dayanıksız olmalıydı; fakat güzelliklerine bir diyeceği yoktu. (H, s.95)

Yan cümle yüklem eki fonksiyonu

(46) Vallahi bilmem ki ne yapacağım. (H, s.38)

Yukarıda görülen örneklerden de anlaşılacağı üzere, Çağdaş Türkçede -(y)AcAK ekinin 4 farklı kullanımına rastlanmaktadır. Bu kullanımlar içerisinde en fazla "cümle sonu yüklem eki" olarak karşımıza çıkmaktadır. En az kullanım ise "-(y)AcAĞI tut- birleşik yapı"da görülmektedir. Taranan verilerden yola çıkarak, kullanım sıklıkları aşağıdaki tabloda toplanabilir.

Tablo 2. "Huzur" adlı romanda geçen -(y)AcAK ekinin işlevleri ve kullanım sıklıkları

İşlev		Kullanım Sıklığı
Cümle sonu yüklem eki	Basit form	463
Sıfat fonksiyonu	Basit form	220
Yan cümle yüklem eki	Basit form	36
İsim fonksiyonu	Basit form	146
	Birleşik form*	12
	Birleşik form**	1
	Birleşik form***	11
Toplam		889

* Yardımcı fiil ol- ile kurulan -(y)AcAK ol- birleşik formu gösterir.

** Yardımcı fiil tut- ile kurulan -(y)AcAĞI tut- birleşik formu gösterir.

*** Yardımcı fiil yok- ile kurulan -(y)AcAĞI yok- birleşik formu gösterir.

Diğer yandan, Çağdaş Türkçedeki -(y)AsI kullanımları için 12 eser taranmış olup, bulgular aşağıdaki gibi sıralanabilir.

Sıfat fonksiyonu

A. Basit yapı (deyimsel)

(47) Kör olaşı! (SS, s.5)

B. Birleşik yapı (-(y)AsI gel-)

(48) Köylülerin bu olmaz işe inanası gelmiyordu. (İM, s.260)

İsim fonksiyonu

(49) Değil dedesinin, babası Servet Bey'in düşüncelerini, davranışlarını bile ilkel, sakat ve şaşılası bulur. (KK, s.5)

Fiilden isim yapım eki

(50) Suat oldum olaşı böyledir. (H, s.242)

Cümle sonu yüklem eki

(51) Göya aga diyesiyimiş ki, söyle ona carasını söndürsün. (C, s.112)

Yukarıdaki verilerden de anlaşılacağı üzere, Çağdaş Türkçede -(y)AsI ekinin 4 farklı kullanımına rastlanmaktadır. Bu kullanımlar içerisinde en fazla basit yapıdaki sıfat fonksiyonu olarak karşımıza çıkmaktadır. En az kullanım ise “cümle sonu yüklem eki”nde görülmektedir. Taranan verilerden yola çıkarak, kullanım sıklıkları aşağıdaki tabloda toplanabilir.

Tablo 3. -(y)AsI ekinin işlevleri ve kullanım sıklıkları

İşlev		Kullanım Sıklığı
Sıfat fonksiyonu	Basit form	0 ⁵
	Basit form (Deyimsel)	22
	Birleşik form*	3
Cümle sonu yüklem eki	Basit form	1
İsim fonksiyonu	Basit form	2
Fiilden isim yapım eki	Basit form	2
Toplam		30

* Yardımcı fiil gel- ile kurulan -(y)AsI gel- birleşik formu gösterir.

2.2.2. Eski Anadolu Türkçesindeki Kullanımlara Yönelik Veri Analizi

Eski Anadolu Türkçesi çalışmaları içerisinde -(y)AcAK ve -(y)AsI eklerinin kullanım ve işlevlerini detaylı şekilde araştıran çalışmalara pek rastlanmamakla birlikte, hangi kullanımın daha sık görüldüğüyle ilgili bilgiye de pek ulaşılamamaktadır.

Bu sebeple, -(y)AcAK ve -(y)AsI arasında, döneme göre işlevsel değişimlerini daha somut şekilde ortaya koymak için bu bölümde -(y)AsI ekinin 14. yüzyıla ait

⁵ Sıfat fonksiyonunda, deyimsel olan basit formun görülüp deyimsel kullanımı olmayan basit formun görülmemesine rağmen burada 0 (sıfır) olarak da olsa gösterilmesinin sebebi, Çağdaş Türkçede deyimsel olmayan sıfat işlevinin de bulunmasıdır (Ör: Gidilesi yer).

olan “Yunus Emre Dîvânı”ndaki kullanımları ve işlevleri analiz edilecektir. Yunus Emre o dönemde sade ve anlaşılır Türkçe kullanan bir şair olmakla ünlü olduğundan ve eseri günümüze kadar gelmiş ve çokça yorumlanmış olduğundan bu çalışmada taranacak eser olarak seçilmiştir. Orijinal hali Arap alfabesiyle yazılmış olduğundan, çevirilerinden biri olan Timurtaş (2012b)’nin “Yunus Emre Dîvânı”ndan yararlanılacaktır.

Öncelikle -(y)AcAK ekinin, daha sonra ise -(y)AsI ekinin bulguları aşağıdaki gibi verilebilir.

Sıfat fonksiyonu

(52) Kişi varacağı yire... (Timurtaş 2012b:86)

İsim fonksiyonu

(53) Ölceğini hiç sanmaz yüzbin yıllık teşviş ider. (Timurtaş 2012b:49)

Cümle sonu yüklem eki

(54) Ne söz kelecî dirisem dilüm seni söyleyecek. (Timurtaş 2012b:82)

Yukarıdaki gibi, 14. yüzyıl Eski Anadolu Türkçesinde -(y)AcAK eki yalnızca sıfat fonksiyonu, isim fonksiyonu ve cümle sonu yüklem eki olarak görülmekte olup, aşağıdaki tablodan kullanım sıklıklarına bakıldığında da geçmiş araştırmalarda da belirtildiği gibi ne kadar az kullanıldığı net şekilde görülmektedir.

Tablo 4. Eski Anadolu Türkçesinde -(y)AcAK ekinin işlevleri ve kullanım sıklıkları

İşlev		Kullanım Sıklığı
Sıfat fonksiyonu	Basit form	2
Cümle sonu yüklem eki	Basit form	1
İsim fonksiyonu	Basit form	2
Toplam		5

-(y)AsI ile ilgili olarak ise, bu çalışmada problem -(y)AsI ekinin zaman anlamının gramerleşmesi ile ilgili olduğundan, yazarın objektifliğinin gözetilmesi için Eski Anadolu Türkçesindeki kullanımın Çağdaş Türkçedeki karşılığı Dilaver (2009)’dan alıntılanmıştır. Kullanım ve işlevleri aşağıdaki gibi toplanabilir.

Sıfat fonksiyonu

(55) Hergiz ölümün sanmaz ölesi günün anmaz. (Timurtaş, 2012b:52)

Aktarma: Her an ölebileceğini düşünmez, ölceği güne hazırlanmaz, bu dünyaya dalıp gitmiştir. (Dilaver 2009:B1,K1,S7⁶)

Cümle sonu yüklem eki

A. Basit yapı

(56) Bugün yalan söyleyen erte utanasıdır. (Timurtaş 2012b:18)

⁶ “B” “Bölüm”, “K” “Kısım” ve “S” ise “Satır”ı göstermektedir.

Aktarma: Bugün yalan söyleyen yarın ahirette utanacaktır. (Dilaver 2009:B5,K7,S10)

B. Birleşik yapı *-(y)AsI değil*

(57) Sakıngıl yârün gönlin sırçadur sımayasın, sırça sınduktan sonra bütün olası değül. (Timurtaş 2012b:86)

Aktarma: Sakın ola ki, yârin gönlü sırlı camdır, kırmayasın! Sırlı cam kırıldıktan sonra, bütün olacak değil. (Dilaver 2009:B5,K17,S12)

İsim fonksiyonu

A. Basit yapı

(58) Giceye iresini kimse bilmez. (Timurtaş 2012b:160)

Aktarma: Geceye ereceğini kimse bilemez. (Dilaver 2009:B4,K46,S20)

B. Birleşik yapı *-(y)AsI gel-*

(59) İşbu vücut şehrine bir dem giresim gelür. (Timurtaş 2012b:33)

Yukarıdaki gibi, Eski Anadolu Türkçesi eserinde *-(y)AsI* ekinin 3 işlevine rastlanmıştır. Bu işlevler içerisinde en fazla “sıfat fonksiyonu” ile karşımıza çıkmaktadır. En az kullanım ise cümle sonu yüklem eki olarak “*-(y)AsI değil birleşik yapı*”da görülmektedir. Taranan verilerden yola çıkarak, kullanım sıklıkları aşağıdaki tabloda toplanabilir.

Tablo 5. Eski Anadolu Türkçesinde *-(y)AsI* ekinin işlevleri ve kullanım sıklıkları

İşlev		Kullanım Sıklığı
Sıfat fonksiyonu	Basit form	20
	Birleşik form*	9
Cümle sonu yüklem eki	Basit form	13
	Birleşik form**	10
İsim fonksiyonu	Basit form	10
	Birleşik form**	10
Toplam		62

* Olumsuzluk ifadesi “değil” ile kurulan *-(y)AsI değil birleşik formu* gösterir.

** Yardımcı fiil *gel-* ile kurulan *-(y)AsI gel-* birleşik formu gösterir.

3. Tartışma

3.1. Çağdaş Türkçedeki Bulgular

3.1.1. *-(y)AcAK*

-(y)AcAK ile ilgili analiz sonuçlarına bakıldığında, 4 kullanım içerisinde isim fonksiyonu “basit form”, “*-(y)AcAK ol-* birleşik form” ve “*-(y)AcAğI tut-* birleşik form” şeklinde üç farklı biçimde görülmekte olup, “*-(y)AcAğI tut-* birleşik form” kullanımını yalnızca bir örnekte bulunmaktadır. Yani kullanım sıklığı en az olan “*-(y)AcAğI tut-* birleşik form”dur. Taranan eserlerde görülen birleşik yapılardan *-(y)AcAK ol-* “niyet”i ifade etmekte olup (Korkmaz 2014, Banguoğlu 2011), -

(y)AcAğI tut- ise beklenmeyen bir olayı ifade eden birleşik fiildir⁷. Bu formların her ikisi de kipsel anlamlara sahiptir, ancak -(y)AcAğI tut- fiilinin en az sayıda karşımıza çıkmasının nedeni olarak, edebî eserlerde “beklenmedik olay” sahnesinin “gelecek” anlamı gösteren veya “niyet” içeren sahnelerden daha az geçmesi şeklinde düşünülebilir.

Ayrıca analiz sonuçlarında görülen 4 kullanım arasında “cümle sonu yüklem eki”nin en fazla kullanım sıklığına sahip olması, Çağdaş Türkçedeki tek gelecek zaman ekinin -(y)AcAK olmasıyla açıklanabilir.

3.1.2. -(y)AsI

Çağdaş Türkçede sıfat-fiil eki olarak ele alınan -(y)AsI, deyimsel anlam taşımayan kullanımı da olmasına rağmen eserlerde yalnızca deyimsel anlamıyla olan kullanımına rastlanmıştır. Bunun sebebinin ise taranan eserlerin sıklıkla konuşma cümleleri içermesi olduğu düşünülmektedir. Yani beddua veya kötü sözler yazılı cümlelerde bulunmayıp konuşma cümlelerinde daha sık bulunur ve bu eserlerde konuşma cümlelerinin çok olması deyimsel sıfat-fiillerin çokça rastlanmasına yol açmıştır.

Kullanım sıklığı en az olan “cümle sonu yüklem eki” işlevine ilişkin olarak Çağdaş standart Türkçede cümle sonu yüklemelerinde -(y)AsI kullanılmaz, ancak ağızlardaki konuşma dilinde -(y)AsI cümle sonu yüklem eki olarak kullanılabilir. Dolayısıyla standart Türkçede bulunmayan kullanımların örnekleri az olsa da edebî eserlerde yalnızca konuşma cümlelerinde bulunabileceği ve eserler incelenirken ağızlardaki kullanımların göz ardı edilemeyeceği söylenebilir.

3.2. Eski Anadolu Türkçesindeki Bulgular

3.2.1. -(y)AcAK

Eski Anadolu Türkçesi ile ilgili çalışmalardan Timurtaş (2011), -(y)AcAK kullanımına ilişkin -(y)AcAK’ın sıfat fonksiyonu ve isim fonksiyonuna sahip olduğunu fakat cümle sonu yüklem eki olarak kullanılmadığını ifade etmektedir, ancak bu çalışmadaki inceleme sonucunda Eski Anadolu Türkçesinde -(y)AcAK ekinin cümle sonunda yüklem eki olarak da kullanıldığı tespit edilmiştir. Ancak Timurtaş (2011)’in belirttiği isim fonksiyonu bu analizde gözlemlenmemiştir.

Korkmaz (2013), Timurtaş (2011)’den farklı olarak Eski Anadolu Türkçesinde -(y)AcAK’ın sıfat fonksiyonuna ve cümle sonu yüklem eki kullanımlarına değinmekte ve yüklemelerdeki -(y)AcAK’ın -Dİr eki ve ol- yardımcı fiiliyle birleştirilerek oluşturulabildiğini belirtmektedir. Ancak yukarıdaki analiz sonuçlarına bakıldığında, yüklemde yer alan -(y)AcAK, -Dİr ekiyle ya da ol- yardımcı fiiliyle birleşmeden basit formda karşımıza çıkmaktadır.

⁷ Lewis (1967)’nin örneğindeki İngilizce çevirisinde görülen “suddenly” ifadesinden yola çıkılarak “beklenmedik olay” şeklinde yorumlanmıştır.

3.2.2. -(y)AsI

Yukarıdaki Tablo 5’te görüldüğü gibi Eski Anadolu Türkçesinde -(y)AsI’nın en yaygın kullanımı sıfat-fiil işlevidir. Bu, 13-15. yüzyıl arasında kullanılan -(y)AsI ekinin temel işlevinin gelecek zaman sıfat-fiil eki olmasından kaynaklanmaktadır.

Eski Anadolu Türkçesinde -(y)AsI’nın gelecek zaman sıfat-fiil eki olduğunu belirten Timurtaş (2011) ve Ergin (2013), bu ekin gelecek zaman eki olarak yani cümle sonu yüklem eki olarak kullanımının nadiren görüldüğünü belirtmektedir. Bu çalışmadaki analiz sonuçlarına bakıldığında, temel işlevi sıfat-fiil olan -(y)AsI, en fazla sıfat fonksiyonunda karşımıza çıkmakta olup, bunu basit yapılı cümle sonu yüklem eki kullanımı takip etmektedir.

Ayrıca Dilaver (2009)’dan alıntılanan aktarmanın altı çizili kısmına bakıldığında, Dilaver’in çoğu durumda -(y)AsI’yı -(y)AcAK olarak aktardığı görülmektedir. Fakat dikkat çeken bir nokta olarak, Eski Anadolu Türkçesindeki -(y)AsI’nın Çağdaş Türkçedeki -(y)AcAK ekine aktarılmadığı tek form -(y)AsI gel- birleşik yapılı formdur. Bunun nedeni ise günümüz Türkçesinde -(y)AsI gel- bileşik formunun hâlâ aynı işlevde ve anlamda kullanılıyor olmasıdır.

Ancak buradaki soru, Çağdaş Türkçede -(y)AsI sıfat-fiil eki olarak kullanılmasına rağmen, örnek (55)’daki gibi bir kullanımda sıfat-fiil eki -(y)AsI değil de -(y)AcAK olarak aktarılır. Somut bir değerlendirme için örnek (55) tekrar aşağıda verilmiştir.

(55) Hergiz ölümün sanmaz ölesi günün anmaz. (Timurtaş 2012b:52)

Aktarma: Her an ölebileceğini düşünmez, öleceği güne hazırlanmaz, bu dünyaya dalıp gitmiştir. (Dilaver 2009:B1,K1,S7)

Yukarıdaki Eski Anadolu Türkçesi örneğinde -(y)AsI, “ölesi gün” (öleceği gün) isim niteleyicisi (sıfat-fiil) olarak işlev görmektedir. Türkçeye doğal bir kullanım için “öleceği gün” olarak -(y)AcAK ile aktarılır. Eski Anadolu Türkçesinde gelecek anlamı veren sıfat-fiil eki olarak kullanılan -(y)AsI’nın buradaki örnekte Çağdaş Türkçede kullanılamaması, Çağdaş Türkçedeki -(y)AsI’nın gelecek anlamı göstermediği anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bu sonuç, bu çalışmada ortaya atılan “Çağdaş Türkçedeki -(y)AsI’nın gelecek zaman göstermediği” iddiasının doğru olduğunu kanıtladığı düşünülebilir.

4. -(y)AcAK ve -(y)AsI’nın Zamansal İlişkisi

Geçmiş araştırmalar Çağdaş Türkçedeki -(y)AcAK ve -(y)AsI eklerini gelecek zaman gösteren sıfat-fiil eki olarak ele almaktadır. Gerçekten de Eski Anadolu Türkçesinde -(y)AsI gelecek zaman bildiren sıfat-fiil eki idi ve bu zaman anlamı cümle sonu yüklemelerinde de nadiren de olsa görülürdü. Fakat, günümüz standart Türkçesinde -(y)AsI cümle sonu yüklemelerinde kullanılmamakta olup, Eski Anadolu Türkçesinde gösterdiği zaman anlamının da kaybolduğu düşünülmektedir. Bu zaman anlamının kaybolması yukarıdaki Yunus Emre örneklerinde sadece örnek (55)’ten anlaşılrsa da ekin zamansal ve anlamsal

değişimiyle ilgili daha fazla veriye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle, çalışmamızın bu bölümünde geçmiş araştırmalarda verilen örnekleri kullanarak aşağıdaki aşamalarla ilerlenecektir.

-(y)AcAK için

1. Eski Anadolu Türkçesi örnekleri ile Çağdaş Türkçe karşılıkları (-(y)AcAK ile) verilecektir.
2. Bu Çağdaş Türkçe karşılıklarının zamansal anlam taşıyıp taşımadığını görmek için zaman zarfı eklenecek ve cümlenin uygun olup olmadığı değerlendirilecektir.
3. Bu değerlendirme sonucunda, -(y)AcAK'ın zamansal anlam göstermediği görülürse, -(y)AcAK yerine gelip Çağdaş Türkçe cümle olarak uygun olabilecek ifade/form düşünülecek ve -(y)AcAK'ın o durumdaki anlamsal işlevi ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

-(y)AsI için

1. Eski Anadolu Türkçesi örnekleri ile Çağdaş Türkçe karşılıkları (-(y)AsI ile) verilecektir.
2. Türkçe karşılıkları orijinali ile aynı şekilde -(y)AsI ile kurulabiliyorsa, gelecek zaman gösterip göstermediğini anlamak için zaman zarfı kullanılacak ve cümlenin uygun olup olmadığı değerlendirilecektir. Aksi durumda -(y)AcAK ile karşılığı kurulabilen cümleler zaten -(y)AsI ile kurulamadığı için -(y)AsI'nın gelecek zaman anlamı tartışılmayacaktır.
3. Bu değerlendirme sonucunda, -(y)AsI'nın zamansal anlam göstermediği görülürse, -(y)AsI yerine gelip Çağdaş Türkçe cümle olarak uygun olabilecek ifade/form düşünülecek ve -(y)AsI'nın o durumdaki anlamsal işlevi ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

4.1. -(y)AcAK'ın Zamansal Değişimi

-(y)AcAK eki Eski Anadolu Türkçesinde sıfat, isim ve cümle sonu yüklem eki olarak işlev görmekteydi. Aşağıda bu kullanımların örnekleri ve Türkçe karşılıkları olan Dilaver (2009)'un aktarmaları yeniden verilecek olup aktarmaları örnek numarasının yanında "a" harfi ile gösterilecektir. Zaman zarfı eklenen örnekler ise örnek numarasının yanında "b" harfi ile belirtilecektir.

Sıfat fonksiyonu

(52) Kişi varacağı yire... (Timurtaş 2012b:86)

(52a) Kişi kendisinin varacağı yere...

Örnek (52) -(y)AcAK'ın sıfat işlevi olup, (52a) onun Çağdaş Türkçedeki karşılığıdır. Karşılığı Dilaver (2009)'da bulunamadığı için aktarma yazar tarafından yapılmıştır. Görüldüğü gibi, Eski Anadolu Türkçesindeki -(y)AcAK Çağdaş Türkçeye de aynı ekle aktarılabilmiştir ve dil bilgisel olarak uygundur.

Yine de açık şekilde zaman anlamının görülebilmesi için zaman zarfı eklendiği örnek aşağıda verilmiştir.

(52b) Kişi kendisinin yarın varacağı yere...

Örnek (52b)'de -(y)AcAK eki “yarın” gelecek zaman gösteren zaman zarfı ile kullanılabilir. Buradan hareketle, Eski Anadolu Türkçesinde ve Çağdaş Türkçede -(y)AcAK ekinin zamansal değişimi olmadığı söylenebilir.

Cümle sonu yüklem eki

(54) Ne söz kelecı dirisem dilüm seni söyleyecek. (Timurtaş 2012b:82)

(54a) Gönlümde seninle ilgili ne manalar bulursam dilim bunları anlatacak, hiç durmadan söyleyecek. (Dilaver 2009:B4,K40,S3)

Aynı şekilde, örnek (54)'te de Eski Anadolu Türkçesinin karşılığı -(y)AcAK ile kurulabilmiştir. Gelecek zaman testi için “bundan sonra” zarfı eklenmiş hali aşağıdaki gibidir.

(54b) Bundan sonra dilim bunları anlatacak, hiç durmadan söyleyecek.

Gelecek zaman gösteren “bundan sonra” zarfıyla dil bilgisel bir cümle oluşabildiği için cümle sonunda gelecek zaman eki olarak görülen -(y)AcAK'ın da zamansal değişime uğramadığı söylenebilir.

İsim fonksiyonu

(29) sığınacağum sen ol. (Timurtaş 2011:433; 14. yy)

(29a) sığınacağım sen ol.

Yukarıdaki örneği Çağdaş Türkçeye aktardığımızda yalnızca “-g” sesinin “-ğ” ve “-u” sesinin “-ı” sesine değiştiğini, -(y)AcAK'ın aynı kaldığını gözlemleyebiliriz. Burada da gelecek zaman testi için “bundan sonra” zarfını eklediğimizde dil bilgisel olarak uygun bir cümle olmaktadır ve isim işlevi taşıyan -(y)AcAK'ın da zamansal değişimi olmadığı görülmektedir.

(29b) Bundan sonra sığınacağım sen ol.

Her iki dönemdeki -(y)AcAK kullanımları gelecek zaman anlamı taşıdığı için yukarıdaki belirtilen 3. aşamayı uygulamaya gerek kalmamıştır. Aynı aşamalar aşağıda -(y)AsI eki için uygulanacaktır.

4.2. -(y)AsI'nın Zamansal Değişimi

-(y)AsI eki Eski Anadolu Türkçesinde sıfat, isim ve cümle sonu yüklem eki görevinde kullanılmaktaydı. Yukarıda -(y)AcAK ekinin eski ve yeni kullanımlarını karşılaştırırken biçimsel ve işlevsel olarak bir değişim görülmediğinden anlaşılması kolay şekilde analiz edilebildi, fakat -(y)AsI biraz daha karmaşık olacaktır. -(y)AsI ekini Eski Anadolu Türkçesinden Çağdaş Türkçeye aktarırken aynı şekilde -(y)AsI olarak karşımıza çıkan durumlar olabileceği gibi, -(y)AcAK veya -(y)AsIyA olarak değişiklik gösterebilen

durumlar da olacaktır. Aşağıda -(y)AsI için -(y)AcAK ile aynı yöntem kullanılacaktır.

Sıfat fonksiyonu

(55) Hergiz ölümün sanmaz ölesi günün anmaz. (Timurtaş 2012b:52)

(55a) Her an ölebileceğini düşünmez, öleceği güne hazırlanmaz, bu dünyaya dalıp gitmiştir. (Dilaver 2009:B1,K1,S7)

(60) Ne kapı vardır giresi ne yimek vardır yiyesi ne ışık vardır göresi dün olmuşdur gündüzleri (Timurtaş 2012b:217)

(60a) Kabirde ne kapı vardır girilecek, ne yemek vardır yenecek ne de ışık vardır görülecek; gece olmuşdur gündüzleri (Dilaver 2009:B1,K18,S27-28)

Örnek (55) ve (60)'da -(y)AsI'nın Çağdaş Türkçeye -(y)AsI ile değil, -(y)AcAK ile aktarıldığı görülmektedir. Buradan yola çıkarak, Çağdaş Türkçede gelecek zaman anlamı veren isim niteleme işlevini -(y)AsI'nın taşımadığı, eski kullanımıyla kıyaslandığında gelecek zaman anlamını sıfat işlevinde kaybettiği anlaşılmaktadır.

-(y)AsI sıfat işlevinde beddua, kötü söz gibi deyimsel kullanımlarda da karşımıza çıkmaktadır. Gülsevin (2011)'in Eski Türkiye Türkçesindeki deyimisel kullanımıyla Çağdaş Türkçe kullanımı incelenebilir.

(35) bu ivi harâb ol-ası ere var aldan berü dağı ğarn-um toymadı. (Ergin 1997:76)

(35a) bu evi harap olası adama vardığımdan beri daha karnım doymadı.

Yukarıdaki örnek (35)'te eski sıfat-fiil kullanımında -(y)AsI beddua anlamı taşımaktadır. Çağdaş Türkçe karşılığı yazar tarafından eklenmiş olup, Çağdaş Türkçeye de -(y)AsI ile sorunsuz aktarılabildiği ve aynı anlamı taşıdığı görülmektedir. Buradan yola çıkarak, -(y)AsI'nın deyimisel kullanımındaki beddua anlamının günümüze kadar süregeldiği söylenebilir.

Cümle sonu yüklem eki

(56) Bugün yalan söyleyen erte utanasıdur. (Timurtaş 2012b:18)

(56a) Bugün yalan söyleyen yarın ahirette utanaçaktır. (Dilaver 2009:B5,K7,S10)

Örnek (56) ve (56a)'da görüldüğü gibi, -(y)AsI Çağdaş Türkçede cümle sonu yüklemine gelecek zaman işlevini kaybettiği için -(y)AcAK ile aktarılabilmektedir.

İsim fonksiyonu

A. Basit yapı

(58) Giceye iresini kimse bilmez. (Timurtaş 2012b:160)

(58a) Geceye ereceğini kimse bilemez. (Dilaver 2009:B4,K46,S20)

B. Birleşik yapı -(y)AsI gel-

(59) İşbu vücut şehrine bir dem giresim gelür. (Timurtaş 2012b:33)

(59a) İşte bu vücut şehrine her an giresim gelir. (Dilaver 2009:B4,K31,S3)

Cümle sonu yüklem eki

(57) Sakıngıl yârun gönlin sırçadur sımayasın, sırça sınduktan sonra bütün olası değül. (Timurtaş 2012b:86)

(57a) Sakın ola ki, yârin gönlü sırlı camdır, kırmayasın! Sırlı cam kırıldıktan sonra, bütün olacak değil. (Dilaver 2009:B5,K17,S12)

İsim işlevine bakıldığında, basit formda yani sadece -(y)AsI ile kullanılan isim kullanımında ve -(y)AsI değil birleşik formunda Çağdaş Türkçe karşılığı -(y)AcAK olarak karşımıza çıkmakta olup, -(y)AsI'nın bu eski kullanımları işlevini yitirmiştir. Ancak, -(y)AsI gel birleşik formu hâlâ aynı şekilde kullanılmaya devam etmekte olup, “istek” anlamı taşımaktadır.

İsim fonksiyonu

(38) yiyesi bişürdi. (Korkmaz 2013:102)

(38a) yiyecek pişirdi.

Eski Anadolu Türkçesinde fiilden isim yapma işlevine rastladığımız -(y)AsI'nın Çağdaş Türkçe karşılığı -(y)AsI değil, -(y)AcAK olmaktadır. Bu işlevinin de günümüzde yok olduğu anlaşılmaktadır.

Diğer yandan, -(y)AsI'nın eski kullanımlarda görülmeyen fakat günümüzde sıklıkla kullanılan bir sıfat-fiil işlevi bulunmaktadır. Korkmaz (2014) örneği yeniden aşağıdaki gibi incelenebilir.

(22) ... o anda sana dünyanın en erişilmez, en yaşanılası yeri gibi geliyor; ... (Korkmaz 2014:838)

Bu kullanım için Korkmaz (2014) -(y)AsI'nın “istek/arzu” gösterdiğini ifade etmektedir. İstek/arzunun her ne kadar gelecekle bağlantılı kavramlar olduğu düşünülse de, ekin literatürde ele alındığı gibi gelecek zaman anlamının olup olmadığını anlamak için ise yine zaman zarfı testi uygulanabilir.

(22b) *yarın yaşanılası yer

Gelecek zaman zarfı “yarın” ile kullanılmadığından da anlaşılacağı üzere, -(y)AsI burada zaman anlamını yitirmiştir. “Yaşanılası yer” ile aslında “herkes burada yaşamak ister” anlamı çıkmakta ve buradan hareketle “istek/arzu” anlamı taşıdığı daha iyi anlaşılmaktadır. Yani -(y)AsI günümüzde hâlâ kullanılan bir ek olmakta birlikte, bazı anlamlarını yitirmiş fakat bazıları da yok olmadan değişime uğramıştır. Bu değişim ile ilgili bilgiler çalışmanın son bölümü olan bir sonraki bölümde toplanabilir.

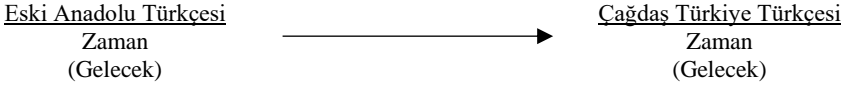
5. Sonuç

Bu çalışmadan çıkan sonuçlar aşağıdaki gibi verilebilir.

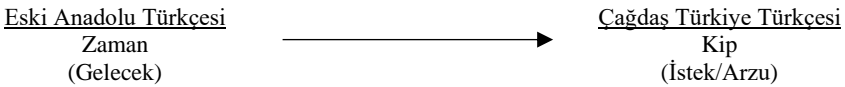
1. Eski Anadolu Türkçesinde görülen tüm -(y)AcAK kullanımları Çağdaş Türkçede de sorunsuz şekilde -(y)AcAK ile karşılık bulabilmektedir. Gelecek zaman zarfı ile yapılan teste göre, her iki dönemde de gelecek zaman anlamı taşıdığı ve anlamsal olarak değişime uğramadığı kanıtlanmıştır.
2. Her iki dönemde bulunan -(y)AsI'nın deyimisel ve deyimisel olmayan sıfat işlevinde deyimisel olmayan sıfat-fiil kullanımı Çağdaş Türkçeye -(y)AcAK ile aktarılırken, deyimisel olan sıfat-fiil kullanımı -(y)AsI olarak aynı kalabilmektedir. Bu sonuçtan, -(y)AsI'nın gelecek anlamı taşıyan sıfat işlevinin yalnızca eski kullanımla sınırlı kaldığı, günümüzde bu işlevini yitirdiği anlaşılmıştır.
3. Eski Anadolu Türkçesinde -(y)AsI hem gelecek zaman hem beddua anlamıyla kullanılmaktaydı. Günümüzdeki beddua anlamının Eski Anadolu Türkçesinden kaldığı anlaşılmıştır.
4. Çağdaş Türkçede sadece sıfat-fiil olarak işlevini sürdüren -(y)AsI'nın bedduanın yanı sıra "istek/arzu" anlamı taşıdığı da anlaşılmıştır. Bu yönüyle gelecek zaman anlamından kip anlamına doğru bir anlam değişimine uğradığı ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada ortaya çıkan gramerleşme ve anlamsal değişimler aşağıdaki gibi şekil üzerinde somut olarak gösterilebilir.

Şekil 1. -(y)AcAK Ekinin Anlamsal Değişimi

Şekil 2. -(y)AsI Ekinin Anlamsal Değişimi

-AsI ekinin gösterdiği istek/arzu anlamlarının gelecekle ilgili olduğu tartışmasız bir gerçektir. Bu sebeple Çağdaş Türkçede gelecek zaman sıfat-fiil eki olarak ele alındığı düşünülebilir. Fakat, -AsI ekinde görülen bu zamansal örtüşme, gelecek zaman anlamını koruyan ve zaman ekleriyle kullanılabilen bir ek olan -AcAK ile eşdeğer sayılarak -AsI'nın -AcAK ile aynı başlık altında ele alınması bu çalışmadan çıkarılan sonuçlara göre düşündürücüdür. -(y)AcAK için anlamsal değişim görülmesi de -(y)AsI'nın anlamsal açıdan değişime uğramış olması göz önünde bulundurularak literatürde sıfat-fiil eklerinin yeniden sınıflandırılmasına ihtiyaç vardır. Günümüzde hâlâ Türkçe ile ilgili yazılan kitapların gelecek zaman sıfat-fiili olarak -(y)AsI ekini dahil ediyor olması Eski Anadolu Türkçesi bilgilerinin takip edildiğini ve revizyona ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Bu çalışmayla literatürdeki yanlış yönlendirmenin giderilmesi, ilerideki başka eksiklikler için yapılacak çalışmalara da ışık tutması beklenmektedir.

6. Kaynakça

- BANGUOĞLU, Tahsin (2011). *Türkçenin Grameri*. Ankara: TDK.
- BAYRAKTAR, Nesrin (2004). *Türkçede Fiilimsiler*. Ankara: TDK.
- BENZER, Ahmet (2008). *Füilde Zaman, Görünüş, Kip ve Kiplik*. Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- BENZER, Ahmet (2012). *Türkçede Zaman, Görünüş ve Kiplik*. İstanbul: Kabcacı.
- DİLAVER, Faruk (2009). *Yunus Emre: Hayatı, Şiirleri, Yorumlu Açıklaması*. Ankara: Emre Bilişim.
- ERCİLASON, Ahmet Bican (2004). *Başlangıcından Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ.
- ERGIN, Muharrem (1997). *Dede Korkut Kitabı*. Ankara: TDK.
- ERGIN, Muharrem (2013). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak.
- GÖKSEL, Aslı; KERSLAKE, Celia (2005). *Turkish: A Comprehensive Grammar*. London: Routledge.
- GÜLSEVİN, Gürer (2011). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: TDK.
- GÜLTEKİN, Mevlüt (2006). "Tarihî ve Çağdaş Türk Lehçelerinde Gelecek Zaman Ekleri Üzerine Bir Deneme". *TÜBAR-XX*, 33-59.
- HOPPER, Paul J.; Traugott, Elizabeth Closs (2003). *Grammaticalization*. Second Edition, Cambridge University Press.
- KARAAĞAÇ, Günay (2012). *Türkçenin Dil Bilgisi*. Ankara: Akçağ.
- KORKMAZ, Zeynep (2005). *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*. 1. Cilt, 629/1, Ankara: TDK.
- KORKMAZ, Zeynep (2013). *Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi*. Ankara: TDK.
- KORKMAZ, Zeynep (2014). *Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil bilgisi*. Ankara: TDK.
- LEWIS, G(eoffrey) L. (1967). *Turkish Grammar*. New York: Oxford University Press.
- MEİLLET, Antoine (1912). L'évolution des formes grammaticales. *Scientia (Revisita di Scienza)* 12: 130-148.
- SALMAN, Ramazan (2003). "Türkçede Sıfat-Fiil (Partisip) Eklerinin Kalıcı İsim Oluşturma İşlevleri". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1999/I-II*, 189-223.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri (2011). *Tarihî Türkiye Türkçesi Araştırmaları: Osmanlı Türkçesi Grameri III*. İstanbul: Alfa.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri (2012a). *Eski Türkiye Türkçesi*. İstanbul: Kapı.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri (2012b). *Yunus Emre Divânı*. İstanbul: Kapı.
- UYĞUR, Sinan (2007). "-(y)Isar Gelecek Zaman Ekinin Yapısı Üzerine". *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 2/4: 1193-1196.
- E-kitap (PDF)**
- GÜNTEKİN, Reşat Nuri (1927). *Tanrı Misafiri*. İstanbul: İkbâl Kütüphanesi.
- GÜNTEKİN, Reşat Nuri (1928). *Leyla ile Mecnun*. İstanbul: Suhulet Kütüphanesi.
- GÜNTEKİN, Reşat Nuri (1930). *Olağan İşler*. İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi.
- GÜNTEKİN, Reşat Nuri (1930). *Yaprak Dökümü*. İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitabevi.
- GÜNTEKİN, Reşat Nuri (1932). *Kızılıcak Dalları*. İstanbul: Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi.
- GÜNTEKİN, Reşat Nuri (1961). *Son Sığınak*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- GÜNTEKİN, Reşat Nuri (1979). *Kan Davası*. 5. Baskı, İstanbul: İnkılap ve Aka.
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri (1922). *Kiralık Konak*. İstanbul: İletişim.
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri (1932). *Yaban*. İstanbul: İletişim.
- KEMAL, Orhan (1958). *Cemile*. İstanbul: Tekin.
- KEMAL, Yaşar (1955). *İnce Memed*. İstanbul: Yapı Kredi.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi (1949). *Huzur*. İstanbul: Remzi Kitabevi.